

Η ΘΕΩΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ*

ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ

ΤΩΝ ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΚΩΝ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΝ

ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Υ Π Ο

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Δρ. Θ.

6. Ἡ ὑπὸ τῶν Ἀρεοπαγιτικῶν Κειμένων, Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ συμβολὴ εἰς τὴν πληρεστέραν διατύπωσιν τῆς περὶ θεώσεως θεολογίας.

Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία, καθὼς βλέπομεν, ἐκαλλιεργήθη μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος κατὰ τὴν σημαντικὴν ταύτην ἐκκλησιαστικὴν περίοδον τῶν ἀνωτέρω Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἰδιαιτέρως ἔνεκα τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὰ γενικώτερα χριστολογικὰ θέματα, τὰ ὅποια εὐρίσκοντο εἰς τὸ ἐπίκεντρον τῶν θεολογικῶν συζητήσεων, τῶν ἐρίδων καὶ τῶν οἰκουμενικῶν συνοδικῶν πρωτοβουλιῶν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ποικιλομόρφων σχετικῶν αἰρέσεων. Θεωρηθεῖσα δὲ ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία ὡς προέκτασις καὶ προϋπὸθεσις τῆς περὶ σαρκώσεως τοῦ Λόγου ὀρθοδόξου θεολογίας, διετηρήθη εἰς τὴν ἐπικαιρότητα καὶ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Πατέρων καὶ συνεσχετίσθη μετὰ ταῦτα καὶ μὲ τὰ ἄλλα μεγάλα θέματα τῆς θεολογίας.

Ἰδιαιτέρως δὲ σημαντικὴ δύναται νὰ θεωρηθῆ, εἰς τὸ περὶ τῆς θεώσεως θέμα μας, ἡ περίοδος ἐκείνη τῶν ἐντόνων προσπαθειῶν διὰ τὴν συγκέντρωσιν καὶ σύνθεσιν τῶν ἀρχικῶν πατερικῶν ἀπόψεων — ὡς ἀμυδρὰν τινα εἰκόνα ἐλάβομεν εἰς τὰς ἀνωτέρω σελίδας τῆς παρούσης μελέτης — ὑπὸ δύο μεγάλων ἐπιτοῦ θέματος θεολόγων καὶ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμάσκηνου, καθὼς καὶ ὑπὸ τῶν Ἀρεοπαγιτικῶν Κειμένων, τὰ ὅποια μάλιστα βρῖθουν σχετικοῦ ὕλικου. Ἡ συνθετικότης τῶν τριῶν τούτων διαμορφωτικῶν παραγόντων ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς θεώσεως εἶναι γνωστὴ καὶ διὰ τοῦτο δὲν προτιθέμεθα νὰ προβῶμεν ἐνταῦθα εἰς ἀναλυτικὴν παρουσίαν καὶ θεολογικὴν ἐπεξεργασίαν τῶν περὶ θεώσεως θέσεων, καθ' ὅσον μάλιστα ἔχει ἤδη προηγηθῆ ἐπ' αὐτοῦ σχετικὴ καὶ ἐμπεριστατω-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 378 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

μένη θεολογική έργασία¹²⁴. 'Η αναφορά μας και εις τὰ κείμενα αὐτὰ θ' ἀποσκοπήσῃ νὰ ἐπισημάνῃ και πάλιν ἀκροθιγῶς τὴν συσχέτισιν τῆς χριστολογικῆς προϋποθέσεως εις τὴν περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλίαν τῶν Πατέρων μὲ τὴν ἐσχατολογικὴν των προοπτικὴν, διὰ μέσου τῆς ὁποίας βλέπουν τὴν ἱστορίαν και τὸ μέλλον τοῦ κόσμου.

'Ἐν πρώτοις και εις τὰ Ἀρεοπαγιτικὰ κείμενα εἶναι σαφῆς ἡ χριστολογικὴ βᾶσις εις τὴν περὶ θεώσεως διδασκαλίαν, τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου θεωρουμένης ὡς πρωταρχικῆς ἀρχῆς και βασικῆς προϋποθέσεως διὰ τὴν χριστοποίησιν τοῦ κόσμου και τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ διὰ τὸν ἄγιον Διονύσιον ἡ ἐνανθρώπησις ἔχει σαφῆ ἀνακαινιστικὰ διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀποτελέσματα και κατ' αὐτὴν δὲν ἔχομεν μόνον σάρκωσιν τοῦ θείου Λόγου ἀλλὰ και ἐνσωμάτωσιν εις τὴν χριστολογικὴν («σάρκα») πάντων ἡμῶν ὡς μελῶν Αὐτοῦ, ὅπως χαρακτηριστικῶς ἀναφέρουν τὰ Ἀρεοπαγιτικά. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἡ θέωσις κατανοεῖται ὡς δυναμικὴ μετοχὴ τοῦ βίου ἀνθρώπου εις τὰς χριστολογικὰς φάσεις τῆς ἱστορικῆς και ἐσχατολογικῆς («πορείας») τοῦ Λόγου, ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς σαρκώσεως μέχρι τοῦ «καιροῦ» τῆς Παρουσίας, διὰ τοῦ σταυροῦ, τοῦ θανάτου και τῆς ἀναστάσεως, μὲ ἀπώτερον σκοπὸν τὴν δόξαν τοῦ ἀνθρώπου και τὴν ἀποκατάστασιν και παλιγγενεσίαν τοῦ σύμπαντος κόσμου. 'Η θέωσις, ἐπομένως, εἶναι «ἐνοποιδὸς κοινωνία» Θεοῦ και ἀνθρώπων ἐν Χριστῷ, μὲ βλασ τὰς «θεραπευτικὰς» και ἀνακαινιστικὰς διὰ τὸν ἄνθρωπον συνεπειὰς, ἐκ τῆς («ἐνσάρκου») ταύτης «συναρμολογήσεως» ἡμῶν μετὰ τῆς «θείας ζωῆς». «τῆ καθ' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσει πρὸς τὸ σύνθετόν τε και ὄρατὸν ἀναλλοιώτως ἀγαθότητι και φιλανθρωπίᾳ προελήλυθεν εις τὴν πρὸς αὐτὸν ἡμῶν ἐνοποιδὸν κοινωνίαν ἀγαθουργῶς διεπραγματεύσατο, τὰ καθ' ἡμᾶς ταπεινὰ τοῖς θειοτάτοις αὐτοῦ κατ' ἄκρον ἐνώσας, εἶπερ και ἡμεῖς ὡς μέλη σώματι συναρμολογηθῶμεν αὐτῷ, κατὰ τὸ ταῦτόν τῆς ἀλωβήτου και θείας ζωῆς και μὴ τοῖς φθοροποιοῖς πάθεσι κατανεκρωθέντες, ἀνάρμοστοι και ἀκόλλητοι και ἀσύζωοι γενώμεθα πρὸς θεῖα μέλη και ὑγιέστατα...»¹²⁵.

'Ἐπιπροσθέτως δὲ ἡ «ἐνοποιδὸς κοινωνία» αὕτη Θεοῦ και ἀνθρώπων δὲν πρέπει νὰ κατανοῆται μόνον ἐν χριστολογικῇ ἐννοίᾳ, ὡς κοινωνία ἐν Χριστῷ, ἀλλὰ και ἐν ἐκκλησιολογικῇ, ὡς «κοινωνία τε και σύναξις» τῶν πιστῶν. 'Η ἱστορικὴ και «κοινωνικὴ» προέκτασις τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σαφῆς ἐνταῦθα. 'Ο «ἐπιμερισμὸς» και ἀτομισμὸς τῶν ἀνθρώπων τίθενται ἐκτὸς τῆς θεοποιοῦ λειτουργίας. Διότι ἡ θέωσις εἶναι πρωτίστως μίᾳ συγκεκριμένη και ρεαλιστικὴ «ἀναγόρευσις» τοῦ ἀνθρώπου εις κοινωνικὴν πραγματικότητα

124. Βλ. Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, 'Η περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μέχρι Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Ἀθήναι 1956.

125. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχ. 3,12 (PG. 3, 444AB).

καὶ ἡ ἱστορικὴ «σύμπτυξις» τῶν ἀνθρώπων εἰς «κοινωνίαν» καὶ ἐκκλησιαστικὴν «σύναξιν». Καρπὸς καὶ χάρις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης συνάξεως καὶ κοινωνίας καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτῇ λατρευτικῶν καὶ τελετουργικῶν πράξεων εἶναι ἡ «ἐνοειδῆς θέωσις» τοῦ ἀνθρώπου «...καὶ ἐνιαίως ἀνηγόρευται κοινωνία τε καὶ σύναξις, ἐκάστης ἱεροτελεστικῆς πραγματείας καὶ τὰς μεριστάς ἡμῶν ζωὰς εἰς ἐνοειδῆ θέωσιν συναγούσης καὶ τῇ τῶν διαιρετῶν θεοειδεῖ συμπτύξει τὴν πρὸς τὸ ἐν κοινωνίαν καὶ ἔνωσιν δωρουμένης»¹²⁶.

Οὕτως ἡ θέωσις ἀρχεται νὰ συντελεῖται καὶ νὰ πραγματοποιεῖται ἐν τῷ παρόντι, μεθ' ὅλας τὰς ἱστορικὰς καὶ κοινωνικὰς συνεπειὰς καὶ διεργασίας, τὰς ὁποίας ἀσφαλῶς αὕτη τελεσιουργεῖ εἰς τὸ κοινωνικὸν τῆς ἀνθρωπότητος σῶμα, παραμένει ὅμως πάντα ἀνοικτὴ πρὸς τὸ ἱστορικὸν καὶ ἐσχατολογικὸν μέλλον, ὅπου ἀναμένεται ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς καὶ ἡ φανέρωσις εἰς τὴν πληρεστέραν τῆς μορφῆν. Κριτήριον καὶ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ἐν τῷ παρόντι πραγματοποιουμένης θεώσεως εἶναι ἡ τῶν ψυχῶν «οἰκεία ἀνάστασις», ἡ ὁποία εἶναι ἐστραμμένη ἐσχατολογικῶς πρὸς τὴν τελικὴν τῶν πάντων ἀνάστασιν, τὴν «θεοειδῆ καὶ ἀφθαρτον, ἀθάνατόν τε καὶ μακαρίαν λῆξιν»¹²⁷. Καὶ ἀσφαλῶς ἡ ἐσχατολογικὴ αὕτη καὶ «μακαρία λῆξις» τῆς ἀνθρωπίνης καὶ κοσμικῆς ἱστορίας θὰ ἔλθῃ ἐν τῷ μέλλοντι διὰ τῆς τελικῆς καὶ ἀποφασιστικῆς ἐκείνης πράξεως τοῦ Θεοῦ, τῆς «ὀλικῆς ἀναστάσεως», διὰ τῆς ὁποίας θὰ τεθῆ ἐν «τέλος» εἰς τὰ παρόντα καὶ θὰ ἐγκαινιασθῆ, διὰ τῆς «θεοειδεστάτης μετατάξεως» τῶν «ιερῶν ψυχῶν», ἡ νέα πραγματικότης τῆς τοῦ κόσμου «παλιγγενεσίας» «...οἱ μὲν ἱεράν ἐσχρηκότες ζώην, εἰς τὰς ἀληθεῖς ἐπαγγελίας τῆς θεαρχίας ἀποσκοποῦντες, ὡς τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν ἐν τῇ καθ' αὐτὴν ἀναστάσει τεθεαμένοι, μετὰ βεβαίας καὶ ἀληθοῦς τῆς ἐλπίδος ἐν εὐφροσύνῃ θείᾳ πρὸς τὸ τοῦ θανάτου πέρας ἰᾶσιν, ὡς ἐπὶ τέλος ἱερῶν ἀγώνων, ἐν παντελεῖ καὶ ἀτελευτήτῳ ζωῇ καὶ σωτηρίᾳ, τὰ κατ' αὐτοὺς ἔσσεσθαι πάντως εἰδότες διὰ τῆς ἐσομένης αὐτῶν ὀλικῆς ἀναστάσεως. Αἱ μὲν γὰρ ἱεραὶ ψυχαί... ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ τὴν ἐπὶ τὸ ἄτρεπτον ἔξουσι θεοειδεστάτην μετατάξιν»¹²⁸.

Ἐντεῦθεν, εἰς τὰ Ἀρεοπαγιτικὰ Κείμενα, παραλλήλως πρὸς τὴν ἐμφασιν ἐπὶ τῶν ἤδη τετελεσμένων γεγονότων διὰ τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς στοιχείων μιᾶς πραγματοποιηθείσης ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐσχατολογίας, παρατηρεῖται ἐντόνως καὶ ἡ διάστασις ἐκείνης τῆς μελλοντικῆς ἐσχατολογίας, ἡ ὁποία ἀναμένει τὴν πλήρωσιν καὶ τελείωσιν, ἥτοι τὴν τελικὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, εἰς τὸ «τέλος» τῶν αἰώνων¹²⁹.

126. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, Αὐτόθι (PG. 3, 424C).

127. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, Ἐνθ' ἀνωτ. 7,1 (PG. 3, 553AB).

128. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, Αὐτόθι.

129. Βλ. σχετικῶς Β. Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑ, Θεὸς καὶ Ἱστορία κατὰ τὸν Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην, σελ. 101-102.

Ἐν συνεχείᾳ μεταβαίνομεν εἰς τὸν Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν, τοῦ ὁποίου ἡ συμβολὴ ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μεγίστη καὶ λίαν χαρακτηριστικὴ. Παρὰ τῇ γνωστῇ καὶ περιφήμῳ ἀντιλήψει τοῦ ἱεροῦ Μαξίμου περὶ τῆς «ἀπροϋποθέτου» ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου¹³⁰, ἀπαντᾶται ὁμοίως ἰσχυρὰ ἔμφασις ἐπὶ τῆς χριστολογικῆς προϋποθέσεως, ἐπὶ τοῦ «ἐμπροϋποθέτου» τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θέωσις διὰ τὸν ἱερὸν τοῦτον Πατέρα θὰ ἦτο ἀδιανόητος ἄνευ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐνσάρκου ἐλεύσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἄνευ τῆς σωτηριολογικῆς προσλήψεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου. Ἀκόμη δὲ καὶ ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου δὲν θὰ ἔφθανεν εἰς τὸν τελικὸν καὶ ὕψιστον ἱστορικὸν της σκοπὸν, ἐὰν δὲν ἐπραγματοποιεῖτο ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου· «εἰς τοῦτο γὰρ ἡμᾶς καὶ πεποίηκεν, ἵνα γενόμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως καὶ τῆς αὐτοῦ ἀιδιότητος μέτοχοι· καὶ φανώμεν αὐτῷ ὅμοιοι κατὰ τὴν ἐκ χάριτος θέωσιν· δι' ἣν πᾶσα τε τῶν ὄντων ἡ σύστασις ἐστὶ καὶ ἡ διαμονὴ καὶ ἡ τῶν μὴ ὄντων παραγωγὴ καὶ γένεσις»¹³¹.

Ἡ χριστολογικὴ κατανόησις, οὕτω, τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἔχει κεντρικὴν σημασίαν, καθ' ὅσον ἡ θέωσις δὲν εἶναι μόνον ὁ ὕψιστος σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ τῆς δημιουργίας ὁλοκλήρου. Ἡ τελείωσις τῆς δημιουργίας εὐρίσκεται, ἀσφαλῶς, εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ γεγονός τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου. Ἡ δὲ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου προεκτείνει τὸ γεγονός τοῦτο τῆς Ἐνσάρκώσεως εἰς ὁλόκληρον τὴν δημιουργίαν. Ἐκ τούτων γίνεται σαφές, ὅτι ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ Λόγου ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατ' ἐπέκτασιν καὶ τῆς κτίσεως ἀπάσης. Κρίκος δὲ μεταξὺ Θεοῦ καὶ τελειώσεως τῆς δημιουργίας εἶναι ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ γεγονότος τῆς καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μετὰ τοῦ Θεοῦ. Πλεῖστα δὲ χωρῖα τοῦ ἱεροῦ Μαξίμου μαρτυροῦν τὴν ὑπὸ τοῦ ἀγίου τούτου Πατρὸς συσχέτισιν τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς θεώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη ἐν Χριστῷ διὰ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἀσυγχύτου ἐνώσεως αὐτῆς μετὰ τῆς θείας φύσεως. Καὶ ὅχι μόνον ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἱστορικὸν γεγονός διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐσχατολογικὸν γεγονός τῆς ἀνακεφαλαιώσεως ἢ «τελειώσεως» καὶ «ἀποπερατώσεως» τοῦ σύμπαντος κόσμου λαμβάνει τὴν ἱστορικὴν του ἀρχὴν διὰ τοῦ αὐτοῦ σωτηριολογικοῦ γεγονότος¹³².

130. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, Πρὸς Θαλάσσιον, 60 (PG. 90, 610C-621C). Βλ. σχετικῶς Γ. ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ, Cur Deus Homo? Τὸ κίνητρον τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἐν «Θέματα Ὁρθοδόξου Θεολογίας», Ἀθῆναι 1973, σελ. 33-42 καὶ Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Cur Deus Homo? Ἀπροϋπόθετος ἢ Ἐμπροϋπόθετος ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ Λόγου; (Σχόλιον εἰς τὴν θεολογίαν τοῦ ἱεροῦ Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ), ἐν Ἀθῆναις 1974.

131. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, Ἐπιστολή, 24 (PG. 91, 609C).

132. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, Περὶ Θεολογίας καὶ Οἰκονομίας 1, 67 (PG.

Ἐπεὶ ὁ Θεὸς Λόγος, λοιπόν, κατὰ τὸν Μάξιμον, ἀγίνεται κατ' ἀλήθειαν ἄνθρωπος, ἵνα κατὰ χάριν ἡμᾶς καταστήσῃ θεοῦς¹³³ καὶ ἵνα, θεωθεῖσα ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, «οὐ φύσει», ἀσφαλῶς, ἀλλὰ «ποιότητι Πνεύματος Ἁγίου»¹³⁴, συνεργήσῃ καὶ αὕτη εἰς τὴν «θέωσιν» ἀπάσης τῆς δημιουργίας «τῇ δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως»¹³⁵.

Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς θεοποιῦ ἐνεργείας τῆς ἐνανθρωπήσεως, εἶναι νὰ καρπωθῇ ὁ ἄνθρωπος τοὺς σωτηριολογικοὺς καρπούς τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ θείας Οἰκονομίας καὶ διὰ τῆς θεώσεως αὐτοῦ νὰ εἰσέλθῃ ἀπὸ τοῦδε εἰς τὴν ἐσχατολογικὴν «δόξαν» τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἡ καινοδιαθηκικὴ αὕτη ἀντίληψις περὶ τῆς μεταβιβάσεως τῆς ἐσχατολογικῆς καὶ ὑποστατικῆς «δόξης» τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον («τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς», Ἰωάν. 17,22), ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς τὴν διατυπώνει διὰ τῆς χρήσεως τοῦ ὄρου «θέωσις». Ἡ θέα δὲ τῆς «δόξης» ταύτης τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ μετοχὴ εἰς τὴν χριστολογικὴν «δόξαν» τοῦ Υἱοῦ σημαίνει θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τοῦτο, μάλιστα, εἶναι γεγονός ἐξ ὀλοκλήρου ὑπερφυσικὸν καὶ ἀνήκει εἰς τὸν μυστηριακὸν χῶρον τῆς φανερώσεως τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ μυστικισμοῦ τοῦ ἁγίου Μαξίμου¹³⁶. Ἀκόμη ἡ συσχέτισις ὑπὸ τοῦ Μαξίμου τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς θεώσεως ὀλοκλήρου τῆς δημιουργίας ἐκφράζει τὴν ὑποστηριζομένην ἐνταῦθα ὀργανικὴν καὶ λειτουργικὴν (functional) σχέσιν παρόντος καὶ μέλλοντος, ἱστορίας καὶ ἐσχατολογίας. Καίριος δὲ παράγων αὐτῆς τῆς λειτουργικότητος καὶ ὀργανικότητος ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι, εἶναι αἱ πραγματοποιούμεναι χριστολογικαὶ καὶ σωτηριολογικαὶ διεργασίαι ἐν τῷ μεταξύ διαστήματι τοῦ «χρόνου» τῆς Δημιουργίας καὶ τοῦ «καιροῦ» τῆς Κρίσεως.

Οὕτω, «τὸ θέμα τῆς θεώσεως ἀποτελεῖ τὴν πεμπτουσίαν τοῦ ὄλου θεολογικοῦ συστήματος τοῦ Μαξίμου. Οὗτος εἶναι ὄντως ὁ κατ' ἐξοχὴν θεολόγος τῆς θεώσεως»¹³⁷ καὶ ἡ σχετικὴ αὐτοῦ διδασκαλία ἐδράζεται σαφῶς ἐπὶ τῆς ὀρθοδόξου πατερικῆς χριστολογίας¹³⁸.

Ὁμοίως καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς θεωρεῖ τὴν θέωσιν

90, 1108B). Βλ. σχετικῶς καὶ Α. ΡΑΝΤΟΣΑΒΛΙΕΒΙΤΣ, Τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν, Ἀθῆναι 1975, σελ. 189-190.

133. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, Πρὸς Θαλάσσιον, 40 (PG. 90, 401A).

134. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, Αὐτόθι (PG. 90, 400D).

135. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, Ἐνθ' ἄνωτ., 54 (PG. 90, 520C).

136. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, Ἐνθ' ἄνωτ., 22 (PG. 90, 321A).

137. Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Cur Deus Homo? σελ. 43.

138. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, Πρὸς Θαλάσσιον, 64 (PG. 90, 725C). Θεολογικὰ καὶ Οἰκονομικὰ (PG. 91, 60B). Περὶ διαφόρων ἀποριῶν (PG. 91, 1113BC) κ.ά. Πρβλ. J. MEYENDORFF, St. Gregory Palamas and Spirituality, New York 1974, σελ. 44-45.

τοῦ ἀνθρώπου ὡς τὸ «πέρας» τοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ σωτηριολογικοῦ «μυστηρίου» τῆς θείας Οἰκονομίας. Αὕτη δὲ νοεῖται κυρίως ὡς «μετοχή» εἰς τὴν ἐσχατολογικὴν «δόξαν» τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοῦ παρόντος ἱστορικοῦ χρόνου καὶ οὐχὶ ὡς θὰ ἐνόμιζόν τινες — φυσικὰ αἰρετικῶς — ὡς μελλοντικὴ «μετάστασις» εἰς τὴν ἀπρόσιτον «θείαν οὐσίαν»¹³⁹. Ἡ «μετοχή» ὅμως αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνεται μονομερῶς, διότι δὲν εἶναι «μερικὴ», νοουμένη εἴτε πνευματικῶς εἴτε φυσικῶς, νὰ μετέχη δηλ. εἰς τὴν «δόξαν» τοῦ Θεοῦ μονομερῶς τὸ πνεῦμα ἢ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ πρέπει νὰ κατανοῆται ἐν τῇ καθολικῇ τοῦ ἀνθρώπου ἐννοίᾳ, ὡς ἐνιαίου ψυχοσωματικοῦ ὄντος, κατὰ τὴν βιβλικὴν καὶ πατερικὴν ἀνθρωπολογίαν. Διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὁ Χριστὸς «ἔβλον τὸν ἄνθρωπον καὶ πάντα τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀνέλαβε» καὶ ἐθέωσεν αὐτὸν ὡς ὅλον, ὡς ψυχοσωματικὴν ὄντοτητα, ἐφ' ὅσον ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς ἁμαρτίας ἀπελευθέρωσε καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ¹⁴⁰.

Ἡ ἀντίληψις αὕτη περὶ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς θεώσεως τοῦ καθολικοῦ ἀνθρώπου διατυπῶνται θαυμασίως ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ ἀποτελεῖ τὸν κεντρικὸν ἄξονα τῆς ὅλης ἀντικειμενικῆς θεολογίας του, ἡ ὁποία ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει δύναται νὰ θεωρηθῇ, παραλλήλως πρὸς τὸν ἔντονον τριαδολογικὸν καὶ χριστολογικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, καὶ ὡς μία ἐξαισία ἀνθρωπολογικῆ θεολογία. Ἡ χριστολογικὴ διάστασις τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν θεοποιητικὴν σημασίαν τῆς ὑπὸ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου «προσλήψεως» τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Οὐδεμία δὲ πλευρὰ, πνευματικὴ ἢ σωματικὴ, καὶ οὐδεμία διάστασις, ἱστορικὴ ἢ ἐσχατολογικὴ, τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως παραμένει ἐκτὸς τῆς χριστολογικῆς ταύτης «προσλήψεως». Τὸ μόνον τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ ἐμπειρίας, τὸ ὁποῖον τίθεται ἐκτὸς τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τῆς θεοποιητικῆς ἐνσάρκου προσλήψεως, εἶναι ἡ «ἁμαρτία»¹⁴¹. Ὁ ὅλος ἄνθρωπος, λοιπὸν, «προσλαμβάνεται» καὶ «θεραπεύεται». Ὁ ὅλος ἄνθρωπος «θεοῦται»: «ὅλον γὰρ ὅλος ἀνέλαβέ με, καὶ ὅλος ὅλος ἠνώθη, ἵνα ὅλον τὴν σωτηρίαν χαρίσῃται. Τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον»¹⁴². Διὰ τῆς προσλήψεως ταύτης καὶ ἀνακεφαλαιώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν Χριστῷ πραγματοποιεῖται, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν χωρίων τούτων, ἡ λύτρωσις τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ γεγονός ὅμως τοῦτο, τονίζει συγχρόνως καὶ τὴν βασικὴν χριστολογικὴν προϋπόθεσιν τῆς θεώσεως, τὴν ὁποίαν μετ' ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος ἐκθέτουν

139. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως 2,12 (PG. 94, 924A).

140. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Ἐνθ' ἀνωτ. 3,20 (PG. 94, 1081AB).

141. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Αὐτόθι.

142. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Ἐνθ' ἀνωτ. 3,6 (PG. 94, 1005AB).

εἰς τὰς διδασκαλίας των ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ οἱ λοιποὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἀντίληψις, ἀσφαλῶς, αὕτη τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ φωτίζει ἀκόμη πληρέστερον καὶ τὴν βασικὴν ἀρχὴν τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας, κατὰ τὴν ὁποίαν οὐδὲν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, φυσικὸν ἢ πνευματικόν, χρονικὸν ἢ αἰώνιον, ψυχικὸν ἢ σωματικόν, τίθεται ἐκτὸς τῆς θεώσεως, εἰ μὴ μόνον τὸ κακὸν καὶ ἡ ἁμαρτία. Ὁλος ὁ ἀνθρώπινος δυναμισμὸς καὶ πᾶσα ἀνθρωπίνη ἐνέργεια ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῷ κόσμῳ ἐντάσσονται εἰς τὴν κοινὴν πορείαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τελείωσιν καὶ θέωσιν.

Ἐπιπροσθέτως, ὅταν ὁμιλῶμεν ἐνταῦθα περὶ τῆς θεώσεως, ὡς ἐνώσεως ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως, δέον ὅπως τὴν ἐνότητα ταύτην τὴν ἀντιληφθῶμεν οὐχὶ μόνον χριστολογικῶς ἀλλὰ καὶ ἐκκλησιολογικῶς, ἥτοι καὶ ὡς ἔνωσιν τῶν ἀνθρώπων εἰς μίαν νέαν κοινωνίαν καὶ ἐκκλησιολογικὴν κοινότητα. Ἡ νέα δὲ αὕτη ἐνότης, ἐπίσης, δὲν πρέπει νὰ κατανοηθῆ ἀπλῶς ὡς ἐπάνοδος εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐκείνην ἐνότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐν τῷ πρώτῳ Ἀδὰμ, ἀλλὰ καὶ ὡς πραγμάτωσις τῆς τελικῆς καὶ ἐσχατολογικῆς ἐνώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐν τῷ δευτέρῳ Ἀδὰμ. Πρόκειται δηλ. περὶ τῆς ἐν τῷ ἐσχάτῳ Ἀδὰμ «ἀνακεφαλαίωσης» πάντων ἡμῶν, ἥτις «ἀνακεφαλαίωσις» δὲν εἶναι μόνον ἐσχατολογικὸν γεγονός τοῦ μέλλοντος ἀλλὰ καὶ ἱστορικὴ πραγματικότης εἰς τὸ παρὸν τῆς Ἐκκλησίας. Συνήθως, ἡ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐσχατολογικὴ «ἀνακεφαλαίωσις» νοεῖται ὑπὸ πολλῶν ὡς μία ιδεολογικὴ πραγματικότης ἢ ὡς ὑπερ-ἱστορικὸν καὶ μετα-ἱστορικὸν γεγονός. Ὑπὸ τῶν Πατέρων ἡμῶν καὶ ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ κατανοεῖται κυρίως ἐν ἐκκλησιολογικῇ ἐννοίᾳ, ὡς ἱστορικὴ ἐν τῷ παρόντι πραγματικότης, καθ' ὅσον ἡ ὑπαρξίς τῆς Ἐκκλησίας δηλοῖ τὴν ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ ἐσχάτῳ Ἀδὰμ «ἀνακεφαλαίωσιν» τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἐν χρόνῳ πραγμάτωσιν τῆς ἐνανθρωπήσεως¹⁴³.

Ταῦτα σημαίνουν, ὅτι βασικὸν στοιχεῖον τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας καὶ τῆς περὶ θεώσεως διδασκαλίας, παραλλήλως πρὸς τὸ χριστολογικόν, εἶναι καὶ τὸ ἐκκλησιολογικόν. Διότι ὁ ἀνθρώπος ἐν χριστολογικῇ καὶ ἐκκλησιολογικῇ ἐννοίᾳ παρουσιάζεται ὡς ἡ δοξοποιημένη ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ, ὡς τὸ ἐκκλησιολογικὸν καθίδρυμα τῆς ἐνσαρκώσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ «τὸ πρόσλημμα» τὸ ἀνθρώπινον τελικῶς «θεοῦται»¹⁴⁴.

143. Πρβλ. V. LOSSKY, Catholic Consciousness: Anthropological Implications of the Dogma of the Church, ἐν In the Image and Likeness of God, London-Oxford 1974, σελ. 184.

144. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Κατὰ Ἰακωβίτου, 52 (PG. 94, 1461C).

7. Ὁ ἱ. Χρυσόστομος καὶ ὁ Θεοδώρητος Κύρου ὡς κύριοι ἐκφρασταὶ τῶν περὶ θεώσεως ἀντιλήψεων τῆς Ἀντιοχειανῆς Σχολῆς.

Ἡ αὐτὴ χριστολογικὴ καὶ ἐκκλησιολογικὴ κατανόησις τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διαπερᾶ καὶ τὴν θεολογικὴν σκέψιν τῆς ἀντιοχειανῆς σχολῆς, μὲ κυρίους ἐκπροσώπους ἐπὶ τοῦ θέματός μας τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον καὶ τὸν Θεοδώρητον Κύρου. Ἡ χριστολογικὴ καὶ ἐκκλησιολογικὴ ἀνθρωπολογία τῶν διερευνᾷ τὸ μυστήριον τῆς θεώσεως καὶ θεωρεῖ τοῦτο ὡς τὸ πλέον οὐσιώδεις καὶ κεκρυμμένον ἐν τῷ παρόντι ἐσχατολογικὸν κέντρον, πέριξ τοῦ ὁποῦ διαμορφοῦται ἡ ὅλη ἱστορία τοῦ κόσμου. Διὰ τὴν βιβλικὴν θεολογίαν, ἐν τῷ γεγονότι τῆς ἐνανθρωπήσεως ἔχομεν τὸν Χριστὸν νὰ γίνεταί ἀπολύτως «τέλειος ἄνθρωπος», ἵνα καὶ ὁ ἄνθρωπος γίνῃ «τέλειος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (βλ. Κολ. 1,38· Ἐφεσ. 4,13). Διὰ δὲ τὴν θεολογίαν τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, ἡ πραγματικότης αὕτη ἀποτελεῖ καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ Ἐκκλησία μάλιστα γίνεταί οὐσιαστικῶς «Θεὸς ἄνθρωπος» καὶ «ἄνθρωπος θεός»¹⁴⁵.

Οὕτως, ἡ θέσις δὲν ἀποτελεῖ μόνον τὴν ἱστορικοποίησιν τῆς Θεανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ ἀλλὰ καὶ τῆς θεανθρωπήσεως τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὅσον διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου καὶ ὁ ἄνθρωπος γίνεταί «θεάνθρωπος κατὰ χάριν», ὅπως χαρακτηριστικῶς ἐκφράζεται καὶ ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Νεὸς Θεολόγος¹⁴⁶.

Δυστυχῶς, ἔχομεν συνηθίσει νὰ θεωρῶμεν τὸ γεγονὸς τῆς Ἐνσαρκώσεως μόνον χριστολογικῶς, ὡς ἐνανθρώπησιν τοῦ Θεοῦ καὶ οὐχὶ καὶ ἐκκλησιολογικῇ ἐννοίᾳ, ἥτοι καὶ ὡς «θεανθρώπησιν» τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, κατανοῶν ἐκκλησιολογικῶς τὴν Χριστολογία διατείνεται, ὅτι διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου «γίνεταί ἄνθρωπος... εἰς μήτραν κνοφορεῖται, αὔξεται κατὰ μικρὸν καὶ ἔρχεται εἰς ὄδον τῆς ἡλικίας τῆς ἐμῆς. Τίς; Ἡ οὐκ ονομία, οὐχὶ ἡ Θεότης· ἡ τοῦ δούλου μορφῆ, οὐχὶ ἡ τοῦ Δεσπότη· ἡ σὰρξ ἡ ἐμὴ, οὐχὶ ἡ οὐσία ἐκείνου»¹⁴⁷.

Ἡ χριστολογία, ἐπομένως, ἐν τῇ ἐκκλησιολογικῇ αὐτῆς διαστάσει ἐρμηνεύει οὐσιαστικῶς τὸ πρόβλημα τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ πατερικῇ περὶ θεώσεως διδασκαλίᾳ συνενοῦνται ἀδιαρρήκτως καὶ «ἀσυγχύτως» ἡ χριστολογία, ἡ ἐκκλησιολογία καὶ ἡ σωτηριολογία μετὰ τῆς ἀνθρωπολογίας «καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαχωρίζωνται ἀπ' ἀλλήλων, διότι ὁμοῦ ἀποτελοῦν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ θεανθρώπινον γεγονὸς. Ὅμοῦ ἀποτελοῦν μίαν

145. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εἰς Ψαλμ. 8,1 (PG. 55, 107).

146. Βλ. σχετικῶς Α. Μ. ΠΙΕΒΤΙΤΣ, Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον, Ἀθήναι 1967, σελ. 46, ὅπου καὶ παραπομπαί.

147. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὅτε τῆς Ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθεὶς Εὐτρόπιος, 11 (PG. 52, 405) κ.ά.

καὶ τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ δόγμα περὶ τοῦ Θεανθρώπου, τὴν ἀυτοπακάλυψιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεανθρώπου, τοῦ τε σώματος καὶ τοῦ ἔργου Αὐτοῦ»¹⁴⁸.

Ἡ ἀνθρωπολογία, ὅμως, αὐτὴ τῆς θεώσεως περιγράφει καὶ χαράσσει τὴν ἱστορικὴν πορείαν τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου πρὸς ὀλοκλήρωσιν καὶ τελείωσιν του. Ὁ ἄνθρωπος ἐνδύεται οὕτω καὶ πάλιν τὴν «εἰκόνα» τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐπουρανίου (Α' Κορ. 15,49), ἀποκτᾷ «νοῦν» καὶ «φρόνημα» Χριστοῦ (Α' Κορ. 2,16· Ρωμ. 8,6), ἐμπνέεται καὶ φέρεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος (Β' Πέτρ. 1,21). Καρποὶ τῆς ἱστορικῆς ταύτης τῶν ἀνθρώπων ἀνεξίξεως καὶ τῆς ἱστορικῆς των δημιουργικῆς πορείας, εἶναι αὐτοὶ οὗτοι οἱ καρποὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Γαλ. 5,22-23). Οἱ πνευματοφόροι, λοιπόν, οὗτοι καὶ θεανθρωπηθέντες διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου ἄνθρωποι, καθίστανται ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐν τῷ παρόντι «ναὸς ἅγιος ἐν Κυρίῳ» (Α' Κορ. 3, 16· 6,19· Β' Κορ. 6,16· Ἐφεσ. 2,21) καὶ «μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ» ἐν τῇ ἱστορίᾳ (Ἐφεσ. 5,1).

Ἡ θεώσις, οὕτω, χριστολογικῶς λαμβάνει τὴν ἔννοιαν τῆς ἐκκλησιολογικῆς τοῦ ἀνθρώπου πορείας «ἐπὶ τὴν τελειότητα» (Ἐβρ. 6,1 ἐξ.), μετὸν σκοπὸν ὅπως ἡ ἱστορικὴ αὕτη τελειωτικὴ πορεία ὁδηγήσῃ τελικῶς τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ παρόντος χρόνου εἰς τὴν «γεῦσιν» τῶν ἐσχατολογικῶν «δυναμειν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος» (Ἐβρ. 6,5). Ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ἐρμηνεύων καὶ σχολιάζων τινὰ ἐκ τῶν ἀνωτέρω βιβλικῶν χωρίων, μᾶς παρέχει μίαν θαυμασίαν εἰκόνα τοῦ ποῖος εἶναι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὁ θεωθεὶς διὰ τοῦ Χριστοῦ ἄνθρωπος καὶ μετὰ ποίας προσδοκίας ἀτενίζει τὸ μέλλον καὶ τὸ ἔσχατον «τέλος» τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Βλέπει δηλ. τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἱστορίαν του νὰ εὐρίσκωνται εἰς ἄμεσον σχέσιν μετὰ τὰς σωτηριολογικὰς καὶ ἐσχατολογικὰς λειτουργίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ἐν τῇ ἱστορικῇ πραγματικότητι τῆς Ἐκκλησίας¹⁴⁹.

Πράγματι, ἡ ὅλη αὐτὴ ἱστορικὴ, χριστολογικο-εκκλησιολογικὴ κατανόησις τοῦ μυστηρίου τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου θὰ εἶναι ἐσφαλμένη καὶ ἐλλιπής, ἐὰν δὲν συσχετισθῇ μετὰ τὴν πραγματικότητα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, μετὰ τὴν ἐσχατολογικὴν πλήρωσιν τῆς θεώσεως ἐν τῷ μέλλοντι. Διότι διὰ τὴν βιβλικὴν θεολογίαν καὶ τὴν πατερικὴν σκέψιν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ συναντῶνται καὶ ὀργανικῶς συνδέονται ἡ ἱστορικὴ Ἐκκλησία μετὰ τὴν ἐσχατολογικὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, εἰς σημεῖον μάλιστα ταυτίσεως

148. Α. Μ. ΓΙΕΒΤΙΤΣ, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 51. Πρβλ. Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, «Θεώσις», ἄρθρον, ἐν Θ.Η.Ε., τόμ. 5ος, στ. 509· J. ΡΟΠΟΒΙC, Dogmatika Pravoslavne, τόμ. 2ος, Beograd 1935, στ. 282-3.

149. Πρβλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ., 6 (PG. 62, 43 ἐξ.)· Ἐνθ' ἄνωτ., 17 (PG. 62, 115 ἐξ.)· Εἰς τὴν πρὸς Ἐβρ. 9,2 (PG. 63, 77 ἐξ.) κ.ά.

τῶν δύο — ἐὰν ἀσφαλῶς ἀναλογισθῶμεν τὰς ἱστορικές καὶ ἐσχατολογικές διαστάσεις ἀμφοτέρων. Ἡ ἔννοια τῆς «παρουσίας» τοῦ Χριστοῦ ὡς τῆς ἐσχατολογικῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ παρόντι, εἶναι λίαν προσφιλῆς εἰς τὸν ἱερόν Χρυσόστομον¹⁵⁰. Ἐν τῇ «παρουσίᾳ Αὐτοῦ» πραγματοποιεῖται ἐν εἴδει «συμμεθέξεως» ἡ λειτουργικὴ συνάντησις τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐσχατολογίας, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, τοῦ χρόνου καὶ τῆς αἰωνιότητος, τῆς «προτέρας καὶ τῆς ἐσχάτης» βασιλείας τοῦ Θεοῦ¹⁵¹.

Ὁ Χριστός, ὡς ἡ ἔνσαρκος «αὐτοβασιλεία», δὲν ἐγκαινιάζει ἀπλῶς τὸ ἐσχατον ἐν τῷ παρόντι, ἀλλ' οἰκοδομεῖ τὴν οὐράνιον βασιλείαν ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ τοῦτο δηλοῖ μίαν «πραγματοποιηθεῖσαν ἐσχατολογίαν», ἡ ὁποία συσχετίζει τὸ ἤδη πραγματοποιηθὲν στοιχεῖον μὲ τὸ ἱστορικὸν πρόσωπον καὶ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθ' ὅσον ἡ «βασιλεία τῶν οὐρανῶν» εἶναι καὶ «βασιλεία τοῦ Υἱοῦ»¹⁵². Ἡ ἰδέα ἀσφαλῶς αὐτῇ δὲν εἶναι μόνον τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου, ἀλλὰ διαπερᾶ τὴν σκέψιν ὄλων τῶν Πατέρων, μὲ ἀφετηρίαν τὴν τόσον προσφιλῆ εἰς τοὺς Πατέρας διατύπωσιν τοῦ Ὁριγένους, ὅτι δηλ. ὁ Χριστὸς «ἐστὶν ἡ αὐτοσοφία καὶ ἡ αὐτοδικαιοσύνη καὶ ἡ αὐτοαλήθεια, οὕτω... καὶ ἡ αὐτοβασιλεία»¹⁵³.

Μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι ἡ ἀντίληψις αὐτῇ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς «πραγματοποιηθείσης ἐσχατολογίας» ἐν τῷ παρόντι, εἶναι διάφορος τῆς συγχρόνου θεολογικῆς σκέψεως, καθ' ὅσον εἰς τοὺς Πατέρας ἐρμηνεύεται αὕτη πάντοτε ἐν χριστολογικῇ καὶ ἐκκλησιολογικῇ ἔννοιά καὶ τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ ἤδη πραγματοποιηθὲν ἐσχατολογικὸν στοιχεῖον δὲν χάνει τὴν σχέσιν του πρὸς τὸ μέλλον καὶ ἡ ἱστορικότης του ἀτενίζει, ἀσφαλῶς, κατὰ τρόπον λειτουργικὸν πρὸς τὸ «πλήρωμα» καὶ τὴν «τελείωσιν» τοῦ μέλλοντος. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἰδέα μιᾶς «πραγματοποιηθείσης ἐσχατολογίας», ἐρμηνευομένη διὰ τῆς δυναμικῆς καὶ τελειωτικῆς φορᾶς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅλης τῆς δημιουργίας πρὸς τὴν θέωσιν, δὲν ἀποκλείει τὴν μελλοντικὴν διάστασιν, ἀλλ' ἀντιθέτως συσχετίζει λειτουργικῶς τὴν «παροῦσαν» καὶ τὴν «μέλλουσαν» ἐσχατολογίαν. Διὰ τοῦτο ὁ ἱερός Χρυσόστομος θεωρεῖ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ «οὐ τῶν παρόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐρχομένων» καὶ βλέπει αὐτὴν νὰ ἐκτείνεται ἱστορικῶς καὶ ἐσχατολογικῶς «πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης», «πανταχοῦ τῶν αἰώνων», ἀλλὰ καὶ «πανταχοῦ τῶν χρόνων»¹⁵⁴. Καὶ ἡ λειτουργικότης τῆς παρούσης καὶ μελλούσης αὐτῆς βασιλείας ἀγκαλιάζει ἰδιαίτερος τὴν

150. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εἰς Ματθ. 41,2 (PG. 57, 447).

151. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ἐνθ' ἀνωτ. 10,2 (PG. 57, 186).

152. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εἰς Κολοσ. 2,3 (PG. 62, 313).

153. ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ, Εἰς τὸ κατὰ Ματθ. 14,7 (PG. 13, 1197B).

154. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εἰς 144 Ψαλμ., 4 (PG. 55, 469-470).

τελείωσιν καὶ θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

Ὁμοίως καὶ ὁ Θεοδώρατος Κύρου, ἀκολουθῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς θεώσεως τὴν χριστολογικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν γραμμὴν τῆς ἀντιοχειανῆς Σχολῆς, τονίζει καὶ οὗτος τὴν σωτηριολογικὴν καὶ θεοποιητικὴν, ἰδιαίτερος, σπουδαιότητα τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου. Δι' αὐτῆς «βεβαία (γίνεται) ἡ σωτηρία καὶ ἡ θεοποίησις αὐτοῦ (τοῦ ἀνθρώπου)», ὑπογραμμίζει ὁ εὐρμηνευτὴς Πατήρ¹⁵⁵. Ἡ μόνη διαφορὰ ἔναντι πολλῶν ἄλλων Πατέρων, εἶναι ὅτι ὁ Θεοδώρατος ἀρέσκεται εἰς τὸ νὰ χρησιμοποιοῖ, ὡς βλέπομεν καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου, τὸν ὄρον «θεοποίησις» ἀντὶ τοῦ ἐπικρατεστεροῦ «θέωσις». Πάντως ἡ χρῆσις τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ὄρου ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οὐδὲλως σημαίνει διαφοροποίησιν εἰς τὰς ἀντιλήψεις των ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς «θεώσεως» ἢ «θεοποιήσεως» τοῦ ἀνθρώπου, ἀντιθέτως μάλιστα δεικνύει τὸ πλατὺ ἐνδιαφέρον τῆς πατερικῆς σκέψεως, τὸ ὁποῖον διατυποῦται εἰς διαφόρους ἐποχάς, μὲ διάφορα ἐκφραστικὰ μέσα, μὲ ὄρους ἢ θεολογικὰς διατυπώσεις τῆς ἐποχῆς των.

Παρατηρεῖται, ἐπίσης, ὅτι αἱ ἀπὸ τοῦ δευτέρου μέχρι καὶ τοῦ ὀγδόου αἰῶνος ἔντονοι χριστολογικαὶ συζητήσεις, μὲ ἕλας τὰς σχετικὰς αἰρετικὰς παρεκκλίσεις, συντέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου πατερικῆς ἀντιλήψεως καὶ ἔδωσαν οὐσιαστικὴν ὄθησιν διὰ τὴν σαφεστέραν διατύπωσιν τῶν ἀνθρωπολογικῶν προεκτάσεων καὶ συνεπειῶν, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει τὸ χριστολογικὸν δόγμα. Εἰς τοῦτο, ἀσφαλῶς, ὀφείλεται καὶ τὸ ἔντονον ἐνδιαφέρον τῶν Πατέρων τῆς περιόδου ταύτης ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς θεώσεως.

8. Ἡ ἀπὸ τοῦ ια' μέχρι τοῦ ιε' αἰῶνος ἀναγέννησις τῆς περὶ θεώσεως διδασκαλίας ὑπὸ Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου, Νικολάου Μεθώνης καὶ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ.

Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπομένην περίοδον, ἥτοι ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, παρουσιάζεται ὁμοίως μία πραγματικὴ ἀναγέννησις τῆς περὶ θεώσεως διδασκαλίας, μὲ κυρίους ἐκπροσώπους τῆς περιόδου ταύτης τὸν Συμεῶν τὸν Νέον Θεολόγον, τὸν Νικόλαον Μεθώνης καὶ ἰδιαίτερος τὸν Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν, εἰς τὰ κείμενα τοῦ ὁποίου μάλιστα ἡ θέωσις θεωρεῖται ὡς ἐν τῶν βασικωτέρων στοιχείων τῆς πνευματικότητος τοῦ Ἀνατολικοῦ Χριστιανισμοῦ¹⁵⁶.

Διὰ τὸν ἅγιον Συμεῶν τὸν Νέον Θεολόγον ἡ τριαδο-

155. ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ΚΥΡΟΥ, Ἐραριστής, 2 (PG. 83, 177C).

156. P. B. BILANIUK, The Mystery of Theosis, σελ. 352.

λογική βάση της θεώσεως του ανθρώπου απολήγει ιστορικῶς εἰς χριστολογικὰ πλαίσια, μὲ σαφεῖς ἐκκλησιολογικὰς ἀλλὰ καὶ ἐσχατολογικὰς προεκτάσεις. Τὸ «φῶς τῆς ἁγίας Τριάδος» ἀποκαθαίρει τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, διαστέλλει «τὸν μέτοχον αὐτοῦ» ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς πτώσεως καὶ τοῦ σκότους καὶ πληροῖ τὸν πιστὸν ἀπὸ τοῦ παρόντος διὰ τῶν ἀγαθῶν τῆς «μελλούσης δόξης»: «τὸ φῶς τῆς ἁγίας Τριάδος φαῖνον ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ παντὸς ἀπιστᾶ τοῦ κόσμου καὶ τὸν μέτοχον αὐτοῦ ἀπ' ἐντεῦθεν ἤδη ἐμφορεῖσθαι ποιεῖ τῆς μελλούσης δόξης»¹⁵⁷. Ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου συσχετίζεται ἀμέσως μὲ τὸ ιστορικὸν καὶ ἐσχατολογικὸν ἔργον τῆς θείας Οἰκονομίας. Σκοπὸς ἡ σωτηρία καὶ ἡ δοξοποίησις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. «Ἄπαρχῆ» δέ, «μεσότης» καὶ «τελειότης» τοῦ θεοποιητικοῦ τούτου ἔργου εἶναι ὁ Χριστός¹⁵⁸.

Ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου ἄρχεται διὰ τοῦ Λόγου τῆς δημιουργίας· διὰ τοῦ αὐτοῦ Λόγου ἄρχεται καὶ ἡ ἱστορία τῆς τελειώσεως καὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀποκάλυψις δὲ αὐτῆς τῆς ἱστορίας συνετελέσθη ἐν χρόνῳ διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου καὶ τοῦ λοιποῦ ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία καταξιοῦται ἐν τῇ ἀδιακόπῳ προσπάθειᾳ πάντων καὶ «ἐν τῇ παρουσίᾳ καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ τοῦ συνεῖναι Χριστῶ»¹⁵⁹. Καὶ ἐνταῦθα ἡ χριστολογία εὐρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τῆς περὶ θεώσεως διδασκαλίας. Ἐν Χριστῶ, λοιπόν, «ἐκτίσθη τὰ πάντα» (Κολ. 1,16. Πρβλ. Ἄποκ. 4,11· 10,6)· καὶ «κτισθέντες ἐν Χριστῶ Ἰησοῦ» (Ἐφεσ. 2,10) οἱ ἄνθρωποι, μετὰ τὴν πτώσιν των καὶ τὴν ἔξοδόν των ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς Ἑδέμ, προσέβλεπον καὶ πάλιν πρὸς τὸν Χριστὸν Κυρίου διὰ τὴν σωτηριολογικὴν ἐπάνοδόν των καὶ ἐσχατολογικὴν ἀποκατάστασιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, θεωρῶν καὶ οὗτος τὸν Χριστὸν ὡς τὴν ἐν τῷ παρόντι βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ὡς τὴν ἐν χρόνῳ αὐτοβασιλείαν», ὑμνεῖ οὕτως ἐν ποιητικῇ ἐξάρσει: «Σὺ βασιλεῖα οὐρανῶν, σὺ γῆ, Χριστέ, πραέων, σὺ χλόης ὁ παράδεισος, σὺ ὁ νυμφῶν ὁ θεῖος»¹⁶⁰. Διὰ τῆς θείας Ἐνσαρκώσεως πραγματοποιεῖται τοῦτο τὸ θαυμαστόν: «Θεὸς ἀληθὴς καὶ ἄνθρωπος τέλειος παναληθῶς, διὰ τοῦτο γενόμενος ἄνθρωπος, ἕπερ πρῶην οὐκ ἦν, ἵνα ποιήσῃ θεὸν τὸν ἄνθρωπον, ἕπερ οὐδέποτε γέγονεν, διὰ τῆς θεότητος θεώσας καὶ θεοποιῶν ἡμᾶς δηλαδὴ καὶ οὐχὶ διὰ μόνης αὐτοῦ τῆς σαρκός· οὐδὲ γὰρ μεριστή»¹⁶¹.

157. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Κεφάλαια πρακτικὰ καὶ θεολογικὰ* 1,2 (SC. No. 51, Paris 1957, σελ. 39).

158. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, «Ἔτερα κεφάλ. πρακτικὰ καὶ θεολογικὰ 3,1 (SC. No. 51, σελ. 79).

159. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Κεφάλ. πρακτικὰ καὶ θεολογικὰ* 1,28 (SC. No 51, σελ. 47).

160. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, «Ἦμνοι (SC. No. 156, Paris 1969, σελ. 168).

161. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ε'* (SC. No. 129, Paris 1967, σελ. 82-84).

Ἐκ τούτων διαφαίνεται σαφῶς, ὅτι ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου εἶναι μοναδικὸν γεγονός διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ δι' αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος θεοῦται καὶ θεοποιεῖται. Ἡ θέωσις τίθεται καὶ ἐνταῦθα ὡς βασικὸς σκοπὸς καὶ προϋπόθεσις τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ· «ἵνα ποιῆσῃ θεὸν τὸν ἄνθρωπον». Καὶ τοῦτο ἐπιτυγχάνεται καὶ διὰ τῆς θεότητος τοῦ ἐνανθρωπηθέντος Χριστοῦ καὶ διὰ τῆς ἀνθρωπότητος Αὐτοῦ. Ἐν Χριστῷ ἡ ὑψίστη ἔννοια τῆς συνεργίας τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ ἡ ὑποστασιοποίησις τοῦ κοινῆς βουλήματος τῆς ἀνθρωπίνης καὶ θείας θελήσεως, γίνεται, διὰ τὴν πραγμάτωσιν τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἐν Χριστῷ, ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει Αὐτοῦ, πραγματάνουν ἱστορικῶς τὴν ἐσχατολογικὴν σύζευξιν τῆς ἀρχικῆς Ἐνότητος, ἡ ὁποία διὰ τῆς πτώσεως διεσπάσθη καὶ μετὰ ταῦτα ἐτέθη καὶ πάλιν ὡς ὁ μοναδικὸς καὶ ἐσχατολογικὸς σκοπὸς τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας τῆς θείας Οἰκονομίας· «ἵνα πάντες ἐν ᾧσιν» (Ἰωάν. 17,21)¹⁶², «ἄχρι τῶν χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων» (Πράξ. 3,21).

Ὁ ἅγιος Συμεὼν εἶναι ὁ μοναδικὸς Ἰσως Πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τὴν θέωσιν ὡς καρπὸν γαμικῆς σχέσεως καὶ συζεύξεως Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Κατὰ τὴν Κ. Διαθήκην οἱ σύζυγοι «ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν» (Ματθ. 19,5· Ἐφεσ. 5,31· πρβλ. Γεν. 2,24) καὶ ἐν τῇ γαμικῇ πραγματικότητί των «οὐκέτι εἰσὶν δύο ἀλλὰ σὰρξ μία» (Ματθ. 19,6· Μάρκ. 10,8). Ὁμοίως καὶ ὁ Χριστὸς μετὰ τῆς Ἐκκλησίας Του, ὁ Χριστὸς μετὰ τῶν πιστῶν Του, ἔρχονται ὡς εἰς γάμου κοινωνίαν (Ἐφεσ. 5,29-30). Ὁ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, ἀκολουθῶν τὴν βιβλικὴν ταύτην ἀντίληψιν, προσπαθεῖ νὰ διερευνήσῃ καὶ τὸ γεγονός τῆς θεώσεως βάσει τῆς νέας αὐτῆς ὄντολογικῆς γαμικῆς πραγματικότητος, καὶ θεωρεῖ τοῦτο νὰ συνιστᾶται ἀπὸ τὸ «μέγα» τοῦτο «μυστήριον» τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς συμβαίνει εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολήν (Ἐφεσ. 5,32). Διὰ τοῦτο ὁ ἅγιος Συμεὼν τονίζει, ὅτι ὁ σαρκωθείς Λόγος χριστοποιῶν «καὶ θεοποιῶν» ἡμᾶς, μᾶς καθιστᾷ τελικῶς «συσσώμους αὐτοῦ»¹⁶³.

Οὕτως ἡ θέωσις διὰ τῆς χριστοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μία νέα ὄντολογικὴ πραγματικότης ἐν ἐκκλησιολογικῇ ἐννοίᾳ. Ὁ Χριστὸς, διὰ γαμικῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων σχέσεως καὶ διὰ ἐνσάρκου μετ' αὐτῶν συζεύξεως, μᾶς θεοποιεῖ καὶ ὡς «συναίμους» καὶ «συσσώμους αὐτοῦ καὶ σάρκα ὄντας ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ὁστοῦν ἐκ τῶν ὁστέων αὐτοῦ» μᾶς θεωρεῖ μέλη τοῦ «γαμικοῦ» τούτου σωτηριολογικοῦ μυστηρίου¹⁶⁴. Καθὼς δὲ ἡ γυνὴ καὶ ὁ ἀνὴρ, κατὰ τὰ βιβλικὰ κείμενα, «ἔσονται εἰς σάρκα μίαν» καὶ ἐν τῇ γαμικῇ μυστη-

162. Πρβλ. Ἰωάν. 10,30· 17,11· 17,22-23· Πράξ. 17,26· Ἐφεσ. 2,14 κ.ά.

163. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Βίβλος τῶν Ἠθικῶν, λόγος α' (SC. No. 122, Paris 1966, σελ. 156).

164. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Αὐτόθι.

ριακή των σχέσει αποτελούν «σάρμα μίαν», ἐφ' ὅσον τὸ ἐν μέλος εἶναι «ὄστουν ἐκ τῶν ὄστέων» καὶ «σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς» τοῦ ἑτέρου (Γεν. 2,23), ὁμοίως καὶ ὁ Χριστὸς μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος αποτελοῦν μίαν νέαν «σαρκικὴν» καὶ ὄντολογικὴν πραγματικότητα, διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐνσαρκώσεως. Ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι εἴμεθα ἢ «σὰρξ» τοῦ Χριστοῦ, διατείνεται ὁ ἅγιος Συμεών, ὄντες πράγματι «σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ὄστουν ἐκ τῶν ὄστέων αὐτοῦ»¹⁶⁵. Ἡμεῖς συνιστῶμεν τὸ ἱστορικὸν καὶ ἐκκλησιολογικὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡμεῖς ἱστοριοποιοῦμεν σήμερον τὴν χριστολογικὴν «ἐνσαρκον» πραγματικότητα. Ταῦτα ἀσφαλῶς σημαίνουν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ χριστοποίησιν τοῦ κόσμου.

Ἰσως θὰ ἐνόμιζέ τις, ὅτι διὰ τῆς χριστοποίησεως καὶ θεώσεως ταύτης τὸ ἀνθρώπινον σῶμα καὶ ἡ φυσικὴ κτίσις ἀπελευθεροῦνται ἀπὸ τὴν παροῦσαν φθοράν, τὸν θάνατον καὶ τὰς ἱστορικὰς τοῦ παρόντος ὀδύνας. Τοῦτο θὰ ἦτο παρερμηνεῖα τῆς θεώσεως. Ὡς καὶ ἡ ἱστορικὴ «σὰρξ» τοῦ Χριστοῦ ὑπέστη τὴν φθοράν, τὴν ὀδύνην καὶ τὸν θάνατον, οὕτω καὶ τὸ χριστολογικὸν «σῶμα» Αὐτοῦ, ἡ ἀνθρωπότης μετὰ τῆς κτίσεως, ὑπόκεινται ἐν χρόνῳ εἰς τὰς συνεπείας τῆς φυσικῆς καταστάσεως. Ἀλλὰ διὰ τὸν Χριστὸν ὑπῆρξεν ἡ ἀνάστασις· ὁμοίως καὶ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν κτίσιν ὑπάρχει ἐν Χριστῷ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ἀνακαινίσις· «καθάπερ γὰρ τὰ ἡμέτερα λυόμενα σώματα... πάλιν διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀνακαινίζεται, οὕτω δὴ καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα, ἡγουν πᾶσα ἡ κτίσις, ἀνακαινισθήσεται καὶ ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς καὶ συμμεθέξει τὰ στοιχεῖα ταῦτα μεθ' ἡμῶν τῆς ἐκεῖθεν λαμπρότητος»¹⁶⁶. Διὰ τοῦτο ἡ θέωσις ἐκ τῆς ἱστορικῆς τοῦ παρόντος πραγματικότητος προσβλέπει πάντα πρὸς τὴν ἐσχατολογικὴν, τὴν «ἐκεῖθεν» τοῦ μέλλοντος «λαμπρότητα» τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Νικολαὸς Μεθώνης, ὡσαύτως, ὁμιλῶν θεοκεντρικῶς περὶ τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, δίδει τὰς ἱστορικὰς καὶ ἐσχατολογικὰς διαστάσεις τοῦ θέματος, ὅταν ἀναφέρεται εἰς τὰς βιβλικὰς περὶ ἀνθρώπου θέσεις του. Ἐκεῖνο τὸ γνωστὸν τὸ τοῦ Ἀποστ. Παύλου, ὅτι «ἐν Αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν» (Πράξ. 17,28), τὸ ὁποῖον ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου Πάγου, διὰ τὴν γεφυρώσιν τὰς θεοκεντρικὰς καὶ ἀνθρωποκεντρικὰς ἀντιλήψεις τοῦ ἑλληνιστικοῦ παρελθόντος μὲ τὰς πεποιθήσεις τοῦ νέου χριστιανικοῦ κηρύγματος, ἐρμηνεύεται ὑπὸ τοῦ Μεθώ-

165. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Αὐτόθι.

166. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Πῶς αὖθις ἡ κτίσις μέλλει πᾶσα ἀνακαινισθῆναι... (SC. No. 122, σελ. 206). Πρβλ. Περὶ τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως καὶ κατὰ τίνα τρόπον δι' ἡμᾶς ἐσαρκώθη: «Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῆς σωματικῆς παρουσίας αὐτοῦ ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς τοῦ ἀναπλάσαι καὶ ἀνακαινίσει τὸν ἄνθρωπον ἐλήλυθεν ἐπὶ γῆς καὶ τὴν δι' αὐτὸν καταραθεῖσαν ἅπασαν κτίσιν ἐπευλογῆσαι» (SC. No. 122, σελ. 198).

νης χριστολογικῶς καὶ περιλαμβάνει τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπίνης πορείας καὶ σωτηριολογικῆς ἐμπειρίας· «...ὅτι ἐν Αὐτῷ ζῶμεν καὶ ἀπὸ ταύτης κινούμεθα τῆς ζωῆς καὶ αὔθις ἐν τῷ ἀτελευτήτῳ αἰῶνι ἐσμέν»¹⁶⁷. Ἡ μεταφορὰ αὐτῆ τοῦ βιβλικοῦ περὶ ἀνθρώπου πνεύματος εἰς τὰς ἱστορικὰς καὶ ἐσχατολογικὰς διαστάσεις τῆς «ζωῆς», διαζωγραφεῖ τὰς περὶ θεώσεως ἀντιλήψεις τοῦ Νικολάου Μεθώνης, ἀλλὰ καὶ τῆς βυζαντινῆς ἀνατολικῆς θεολογίας τῆς περιόδου ταύτης, ἔναντι τῶν αἰρετικῶν ἀποκλίσεων τῆς Δύσεως, τὰς ὁποίας ὑπαινίσσεται ἡ νέα δυτικὴ πνευματολογία καὶ τὰς ὁποίας καταπολεμεῖ μετὰ ζήλου πολλοῦ ὁ Νικόλαος εἰς τὰ κείμενά του.

Ἡ θέωσις καὶ ὑπὸ τοῦ Νικολάου Μεθώνης προβάλλεται, κατὰ τὸ ἀρχαῖον πατερικὸν πνεῦμα, ὡς ἀναμόρφωσις καὶ ἀνάπλασις τῆς πρώτης ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Ἐσαρκώθη ὁ Λόγος, «ἵνα τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἀπαρχῆς κατ' εἰκόνα οἰκείαν ἔπλασε, τοῦτον δὴ, τὴν εἰκόνα τῆς πρώτης πλάσεως διὰ παραβάσεως παραφθείραντα, πάλιν ἀναμορφώσῃ καὶ ἀναπλάσῃ»¹⁶⁸). Εἶναι δὲ ἡ θέωσις καὶ κατάστασις νέα ἐν τῇ ἱστορίᾳ «καταλλαγῆς» μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ χριστολογικῆς «υἰοθεσίας»¹⁶⁹. Οὕτω, τίθεται μία νέα «ἀπαρχή» διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν καθόλου ἀνθρωπότητα. Ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ παρόντι εἶναι ἡ «ἀπαρχή» καὶ τῆς τελικῆς ἐσχατολογικῆς πραγματικότητος τῆς θεώσεως τῆς καθόλου ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ κόσμου ὅλου· «λέγεται γὰρ ἀπαρχὴ κυρίως τὸ προσαγόμενον ἀπὸ τινος εἴδους μέρος ὑπὲρ ὅλου τοῦ εἴδους..., ὑπὲρ ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος»¹⁷⁰.

Ταῦτα, καὶ κατὰ τὸν Νικόλαον Μεθώνης, πραγματοποιοῦνται διὰ τοῦ χριστολογικοῦ γεγονότος τῆς Ἐνσαρκώσεως. Δι' αὐτῆς «τὸ μὲν ἐθέωσε τὸ δὲ ἐθέωθη»¹⁷¹ καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ὁ Χριστὸς ἤνοιξε, διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἀνθρωπότητα, νέαν ὁδὸν ἐν τῷ ἱστορικῷ χρόνῳ. Ὁ Χριστὸς «πρῶτος ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς ὠδοποίησεν ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν» καὶ οὕτω «τὸ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ὠκονομήθη μυστήριον»¹⁷². Καὶ δι' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ τῆς Ἀναστάσεως τὰ πάντα ἀνακαινοῦνται, ὁ οὐρανός, ἡ γῆ, ὁ ἄνθρωπος, ἅπανα ἢ κτίσις, καὶ «ἐπὶ πάντας ἡ ζωὴ διαβήσεται» καὶ «ἐν Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται»¹⁷³.

167. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ, Λόγος β' (ἐν Α.Κ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ἐκκλησιαστικὴ Βιβλιοθήκη, Τόμος Α', ἐν Λειψία 1866, σελ. 253).

168. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ, Περὶ Ἁγίου Πνεύματος, ἐν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων θεολογικαῖς γραφαῖς τέσσαρες, ἐν Λονδίῳ 1865, σελ. 4.

169. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ, Ἀντιρρήσεις πρὸς τὰ γραφέντα παρὰ Σωτηρίου... (ἐν Α.Κ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 343).

170. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ, Λόγος πρὸς τοὺς σκανδαλιζομένους... (Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 297).

171. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 303.

172. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ, Αὐτόθι.

173. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 298.

Αύτη είναι ἡ χριστολογικὴ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου πίστις, κατὰ τὸν Νικόλαον Μεθόνης. Καὶ ἡ πίστις αὕτη θεωρεῖται «βεβαία καὶ ἀσφαλής»¹⁷⁴. Πρόκειται περὶ βεβαιωτικῆς καταστάσεως, περὶ βιωματικῆς καὶ ἐμπειρικῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ πραγματικότητος, διὰ πάντα τὰ ἐν τῷ παρόντι σωτηριολογικὰ καὶ ἐσχατολογικὰ γεγονότα, τῶν ὁποίων γίνεται μέτοχος ὁ πιστὸς καὶ θεωθεὶς διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀνθρώπος. Ἡ δὲ παροῦσα αὕτη βεβαιότης εἶναι συγχρόνως ἀνοικτὴ πρὸς τὸ μέλλον καὶ ἐστραμμένη ἐπ' ἐλπίδι καὶ ἄλλιν πρὸς τὴν ἐσχατολογικὴν τελείωσιν, «εἰς τέλος ἀφορῶσα τὸ τελικώτατον»¹⁷⁵.

Πράγματι, ἡ χριστολογικὴ περὶ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος αὕτη βεβαιότης ἔχει ἔντονον τὸ σωτηριολογικὸν καὶ τὸ ἐσχατολογικὸν στοιχεῖον, καθ' ὅσον ἡ Ἐνανθρώπησις «χαρίζει» «μὴ μόνον ἁμαρτιῶν ἄφεςιν, ἀλλὰ καὶ υἰοθεσίαν θεῖαν... καὶ βασιλείαν οὐράνιον καὶ ἀγαθῶν ἀπορρήτων αἰώνιαν ἀπόλαυσιν»¹⁷⁶. Οἱ πιστοὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐσχατολογικὴν προοπτικὴν τοῦ μέλλοντος, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι κακοπαθοῦν ἐν τῷ παρόντι ἱστορικῶ χρόνῳ καὶ φαίνονται «πάντων ἀνθρώπων ἀθλιώτεροι καὶ ἐλεινότεροι διὰ τὰς ἐνταῦθα κακοπαθείας», εἶναι ὄντως «μακάριοι διὰ τὴν ἐκεῖ μέλλουσαν ἡμῖν ἀποκαλυφθῆναι δόξαν καὶ τοὺς στεφάνους, ὧν πολλῶ τῷ μέτρῳ τῆς ἀξίας ἀποδέουσι τὰ παρόντα δεινά»¹⁷⁷.

Ἡ χριστοποίησις, ἐπομένως, τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δηλωτικὸν τῆς τελειώσεως καὶ θεώσεως αὐτοῦ ἐν τῷ παρόντι, ἀλλὰ καὶ βεβαιωτικὸν καὶ τῆς ἐσχατολογικῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ δοξοποιήσεώς του¹⁷⁸.

Ὁ ἐπιφανέστερος, ὅμως, Πατὴρ τῆς περιόδου ταύτης καὶ γνωστὸς ὡς ὑπέρμαχος τοῦ ἡσυχαστικοῦ πνεύματος καὶ βαθὺς ἀνατόμος τῆς Ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς πνευματικότητος εἶναι ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς. Ὁ Πατὴρ οὗτος ἔχει τεθῆ σήμερον εἰς τὸ ἐπίκεντρον τῆς θεολογικῆς ἐρεῦνης διὰ τὴν προσέγγισιν καὶ κατανόησιν τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τοῦ ὀρθοδόξου ἡθους καὶ τῆς περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου πατερικῆς διδασκαλίας. Ἐπειδὴ δὲ παρ' ἡμῖν ὑπάρχει εἰδικὴ μελέτη διὰ τὴν περὶ θεώσεως διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου¹⁷⁹, δὲν θὰ ἐπεκταθῶμεν ἡμεῖς ἐνταῦθα. Ἀπλῶς θὰ ἀναζητήσωμεν μόνον νὰ ἴδωμεν πῶς κατανοεῖ ὁ Παλαμᾶς τὸν ἱστορικὸν καὶ ἐσχατολογικὸν χαρακτῆρα τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν διάχυτον χριστολογικὴν θεολογίαν του.

Ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Θεοῦ τίθεται πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς προσδιο-

174. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ, Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 296.

175. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ, Αὐτόθι.

176. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ, Αὐτόθι.

177. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ, Αὐτόθι.

178. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ, Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 299.

179. Βλ. Γ.Ι. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΟΥ, Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ἐν Θεσσαλονίκῃ 1963, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

ριστικὸς παράγων τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ ὡς κριτήριον διὰ τὴν πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Θεὸς γίνεται ἄνθρωπος διὰ νὰ δείξῃ τὸ ἱστορικὸν δυνατὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τὸ ἐσχατολογικὸν ἐπιθυμητὸν τῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν τελικὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἔνωσιν· «γέγονε τοίνυν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἄνθρωπος, ἵνα δείξῃ εἰς οἶον ὕψος ἡμᾶς ἀνάξει... (καὶ) ἵνα συνάψῃ τὰ φύσει διεστῶτα, ἀνθρώπους τε καὶ Θεόν»¹⁸⁰. Οὕτως, ἡ διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ χριστοποίησης τοῦ ἀνθρώπου ἐντάσσεται εἰς τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος καὶ διαγράφει τὴν ἐντὸς τῶν ἱστορικῶν καὶ ἀνθρωπολογικῶν πλαισίων πραγμάτωσιν τῆς «τελειώσεως» καὶ «θεώσεως» αὐτοῦ. Διότι, ὅταν ὀμιλῶμεν περὶ θεώσεως, διὰ τῆς χριστολογικῆς γλώσσης Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας πάντοτε τὴν βασικὴν ἀρχήν, ὅτι διὰ τῆς θεώσεως οἱ ἄνθρωποι τελειοῦνται κατὰ τὴν φύσιν των, χωρὶς ὅμως νὰ γίνεται ὑπέρβασις τοῦ «φυσικοῦ» καὶ χωρὶς νὰ καταστρατηγῶνται τὰ ἀνθρωπολογικὰ καθοριστικά των ὅρια, καθ' ὅσον καὶ αὐτοὶ «οἱ ἄγιοι» διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ «οὐχ ὑπέρ φύσιν γίνονται», ἀλλ' ἐν τῇ φύσει των τελειοῦνται καὶ θεοῦνται¹⁸¹.

Ἀκόμη ἡ θέωσις, λόγῳ καὶ τῶν δυσμενῶν ἐπιπτώσεων ἐκ τῆς εἰσόδου τοῦ κακοῦ εἰς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρώπου, θεωρεῖται ὡς ἀδύνατος νὰ πραγματοποιηθῇ ὑπὸ τοῦ ἰδίου καὶ μόνου τοῦ ἀνθρώπου καὶ διὰ τοῦτο συσχετίζεται ἀμέσως αὕτη μὲ τὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἔργον τῆς θείας Ἐνσαρκώσεως. Σαφῶς, κατὰ τὸν Παλαμᾶν, ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι «οὐ ποιοῦμεν τὴν θέωσιν»¹⁸², ἀλλὰ τὴν δεχόμεθα ὡς δωρεάν καὶ χάριν¹⁸³ καὶ διὰ τοῦτο θεωρεῖται αὕτη ὡς «οὐσιώδης ἐνέργεια» τοῦ Θεοῦ, πραγματοποιουμένη μάλιστα ἐν χρόνῳ καὶ «ὑπὸ χρόνον»¹⁸⁴. Ἐπ' αὐτοῦ ὁ Παλαμᾶς ἀκολουθεῖ τὴν γραμμὴν τοῦ ἁγίου Μαξίμου. Εἶναι δὲ λίαν σημαντικὴ ἡ ἱστορικὴ αὕτη, «ὑπὸ χρόνον», διάστασις τῆς θεώσεως, διότι δι' αὐτῆς κατανοοῦμεν πληρέστερον ὅχι μόνον τὸν ἱστορικὸν ἀλλὰ καὶ τὸν ἐσχατολογικὸν ἐν τῷ παρόντι χαρακτῆρα τῆς θεώσεως.

Τὰ βασικώτερα γνωρίσματα τῆς ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ πραγματοποιήσεως τῆς θεώσεως εἶναι ὁ «ἀγιασμός», ἡ «χάρις» καὶ ἡ «δικαίωσις». Ταῦτα θεωροῦνται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ὡς ἱστορικαὶ καταστάσεις καὶ ὡς βιώματα ἐνὸς ἀνακαινισθέντος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀνθρώπου. Ἐπίσης ταῦτα θεω-

180. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ὀμιλία, 16 (PG. 151, 201D καὶ 204A).

181. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, ἔκδοσις Π. Χρήστου, τόμ. Α', σελ. 641, στ. 21-25.

182. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Πρὸς Ἀκίνδυνον, Ἐκδοσις Π. Χρήστου, τόμ. Α', σελ. 307, στ. 25· Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 637, στ. 30-31.

183. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Πρὸς Ἀκίνδυνον, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 307, στ. 6 καὶ 18.

184. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 642, στ. 31 — σελ. 643, στ. 5.

ροῦνται καὶ ὡς ἱστορικὴ «ἀπαρχή» τῶν ἐσχατολογικῶν καὶ «μελλόντων ἐκείνων ἀγαθῶν»¹⁸⁵, κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν διατύπωσιν τῶν παλαμικῶν κειμένων. Θαυμασία συσχέτισις ἐνταῦθα τοῦ ἐν τῷ παρόντι ἱστορικοῦ σωτηριολογικοῦ γεγονότος μετὰ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἐσχατολογικῆς πληρώσεως τῆς τε θεώσεως καὶ τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Πράγματι ὁ Παλαμᾶς τονίζει ὅτι ἡ ἐν τῷ παρόντι «ἡμετέρα ἐν Χριστῷ υἰοθεσία καὶ ἀνακαινίσις» εἶναι μόνον ἡ «ἀρχή», ἡ ὁποία μετ' ἐλπίδος καὶ προσδοκίας προσβλέπει πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐσχατολογικὴν «τελειότητα». Ταύτην δὲ τὴν «τελειότητα παρέξει ἡ ἐλπίζομένη τοῖς πιστοῖς ἐξανάστασις καὶ ἡ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα ἐπαγγελία»¹⁸⁶.

Ἡ θέωσις, λοιπὸν, ὡς «υἰοθεσία» καὶ «ἀνακαινίσις» εἶναι «τελειότης» ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ «ὑπὸ χρόνον», εἶναι δοξασμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν παρόντα αἰῶνα, εἰς τὸ «νῦν» τῆς ἱστορίας, μὲ τὸν σαφῆ ἐσχατολογικὸν προσανατολισμὸν τῆς δοξοποιήσεως ταύτης «καὶ εἰς τοὺς ἀκαταλήκτους» αἰῶνας¹⁸⁷. Οὕτω διὰ τῆς ἐνσάρκου ἐλεύσεως τοῦ Κυρίου πραγματοποιεῖται ἡ «πρὸς τὸ ἀρχαῖον κάλλος» ἐπάνοδος τοῦ ἀνθρώπου¹⁸⁸, ὅπερ σημαίνει καὶ ἐν τῷ παρόντι πραγματώσιν τῆς θεώσεως. Διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ δημιουργικοῦ Λόγου ἡ ἐσχατολογικὴ «ἀνακαινίσις» γίνεται ἱστορικὸν γεγονός καὶ ὁ «καινὸς ἄνθρωπος» εἰσέρχεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐγκαινιάζων τὸν νέον αἰῶνα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Οὗτος ὁ καινὸς ἄνθρωπος «μετέχει τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς καὶ ἀφθαρσίας, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ φέρῃ σῶμα θνητὸν καὶ παθητὸν. Κοινωνεῖ τῆς ἀφθαρτοποιοῦ καὶ θεοποιοῦ χάριτος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἡ κοινωνία αὕτη ἐπέχει θέσιν ἀρραβῶνος, καὶ δι' αὐτὸ ἀναμένει τὴν πληρότητα καὶ τὴν φανέρωσιν αὐτῆς κατὰ τὴν φανέρωσιν τοῦ Χριστοῦ»¹⁸⁹. Ἡ ἀφθαρσία εἶναι γνώρισμα ἀσφαλῶς ἐσχατολογικὸν τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀναμένεται ἡ πραγματοποίησίς της εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα. Ἡ θεία ἐνανθρωπήσις, ὅμως, διανοίγει τὴν ἱστορικὴν ὁδὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἵνα ἀπὸ τοῦ παρόντος «έτοιμασθῇ πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἀφθαρσίας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κατὰ τὸν καινὸν αἰῶνα μελλόντων ἐκείνων ἀγαθῶν»¹⁹⁰.

185. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ὁμιλία, 16 (PG. 151, 216C).

186. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Αὐτόθι (PG. 151, 216A).

187. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Περὶ Ἀγίου Πνεύματος, Ἔκδοσις Π. Χρήστου, σελ. 26, στ. 1-3.

188. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 386.

189. Γ. Ι. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΟΥ, Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία, σελ. 68.

190. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ὁμιλία, 16 (PG. 151, 213B).

9. Ἡ ἀσκητικὴ καὶ νηπτικὴ θεολογία περὶ θεώσεως.

Ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐκθέσεως τοῦ τρόπου καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου χριστολογικῆς ἐρμηνείας καὶ κατανοήσεως ὑπὸ τῶν Πατέρων τοῦ θέματός μας, κατὰ τὰς διαφόρους ἱστορικές περιόδους τῆς πατερικῆς σκέψεως καὶ θεολογίας, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξαγάγῃ τις τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τοὺς μεγάλους ἐκπροσώπους τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ θεολογίας. Προσεκτικωτέρα ἡμῶς μελέτη καὶ διερεύνησις τοῦ θέματος καὶ εἰς ἄλλους χώρους, ὅπως εἰς τὴν ἀσκητικὴν καὶ νηπτικὴν θεολογίαν τῶν πατέρων τῆς ἐρήμου, καθὼς καὶ εἰς ἄλλους συγγραφεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς γραμματείας, μᾶς ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ περὶ θεώσεως διδασκαλία δὲν εἶναι μόνον μία ὄντως ὑψηλὴ περὶ ἀνθρώπου ἀντίληψις τῶν μεγάλων θεολόγων στοχαστῶν, ἀλλ' ὅτι εἶναι κοινὴ πεποιθῆσις εἰς ὅλα τὰ στρώματα τῆς κοινότητος τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τοὺς βαθεῖς θεωρητικούς ἐκπροσώπους τῆς μέχρι τοὺς ἀπλοῦς λαϊκοὺς τύπους βίωσεως τῶν νοημάτων τούτων εἰς τὴν καθημερινὴν των ζωὴν. Διότι, πράγματι, ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου πατερικὴ διδασκαλία, ὡς πολλάκις ἐτονίσθη, ἐνέχει βαθυτάτης ἱστορικῆς σημασίας ἀνθρωπολογικὰς ἐπιπτώσεις, διαμορφωτικὰς ἐπὶ τῆς καθημερινῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς πίστεώς του, ἐναντι τῶν γεγονότων τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος καὶ ἐναντι τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Θὰ ἡδυνάμεθα νὰ τονίσωμεν, ἀνεπιφυλάκτως, ὅτι ἡ περὶ θεώσεως διδασκαλία τῶν Πατέρων, μὲ τὴν σαφῆ ταύτην χριστολογικὴν ἐρμηνείαν, τῆς ὁποίας τὸ ἱστορικὸν καὶ ἐσχατολογικὸν στοιχεῖον εἶναι ἔντονον, παρουσιάζεται ὡς κοινὴ πεποιθῆσις εἰς ὅλους τοὺς ἐκφραστάς τῶν πνευματικῶν ἐμπειριῶν τῆς Ἐκκλησίας. Θὰ ἦτο δὲ ματαιοπονία καὶ γεγονὸς ἀνέφικτον νὰ ἐπιχειρήσῃ τις νὰ παρουσιάσῃ τὸ ὑπάρχον πλοῦσιον σχετικὸν ὕλικόν. Πάντως, ἡ ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία εἶναι διάχυτος ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν περὶ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ ἐσχατολογικοῦ χαρακτῆρος τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς ἀσάρκα ἔλαβε καὶ θεότητα ἔδωκεν..., γῆν ἔλαβε καὶ οὐρανὸν ἔδωκε»¹⁹¹ καὶ ἀφοῦ ὁ «Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐξωράισε τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν τῆ ὠραιότητι καὶ τῷ κάλλει τῆς θεότητος αὐτοῦ, θεώσας αὐτὴν ἐν αὐτῷ»¹⁹². Εἰσέτι καὶ ἐφ' ὅσον ἡ θεία ἐνανθρώπησις ἐγένετο «πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν, ἵνα τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ἐπουρανοῦ λάβωμεν καὶ θεοποιηθῶμεν πρὸς ὁμοιότητα τοῦ κατὰ φύσιν ἀληθινοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ»¹⁹³, τοῦτο σημαίνει ἀσφαλῶς ὅτι ὄντως «ὁ Θεὸς

191. ΑΣΤΕΡΙΟΥ ΣΟΦΙΣΤΟΥ, Λόγος εἰς τὴν Πέμπτην τοῦ Πάσχα (ΒΕΠΕΣ, 38, σελ. 87, στ. 1-3).

192. ΜΟΔΕΣΤΟΥ, Εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, 8 (PG. 86, 3297B).

193. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ (;), Κατὰ μέρος πίστεως... (ΒΕΠΕΣ, 17, σελ. 339, στ. 26-29).

κατέρχεται ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὑψώνει ἡμᾶς ἐντεῦθεν· γίνεται ἄνθρωπος καὶ θεώνει τὸν ἄνθρωπον»¹⁹⁴.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀτμοσφαίρας κινεῖται καὶ τὸ πατερικὸν πνεῦμα τῆς ἐρήμου, καθὼς καὶ ἡ σκέψις τῶν νηπτικῶν Πατέρων τῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς μυστικῆς θεολογίας. Ὁ Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος, εἰς τὰς περιφήμους πνευματικὰς του ὁμιλίας, τονίζει τὴν διὰ τῆς χριστοποιήσεως θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἀνύψωσιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀναζητουμένην («ιὸότητα») ἔναντι τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς ἐπιστροφὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπολεσθεῖσαν («κυριότητα») ἐπὶ τῆς λοιπῆς δημιουργίας· «οὕτω νῦν οἱ πνευματικοὶ τὸ ἐπουράνιον χρῖσμα χριόμενοι γίνονται Χριστοὶ κατὰ χάριν... Οὗτοί εἰσι καὶ υἱοὶ καὶ κύριοι καὶ θεοὶ»¹⁹⁵. Ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ Θαυματουργός, ἐρμηνεύων σωτηριολογικῶς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, βλέπει αὐτὴν ὡς τὴν θεοποιητικὴν δυνατότητα ὁμοιώσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, γεγονόςδς τὸ ὁποῖον εἶχε τεθῆ καὶ ὡς ὁ πρωταρχικὸς σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς δημιουργίας· «ἡμεῖς γὰρ φαμεν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν, ἵνα θεοποιηθῶμεν πρὸς ὁμοιότητα τοῦ κατὰ φύσιν ἀληθινοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ»¹⁹⁶. Ὁμοίως καὶ ὁ Διάδοχος ὁ Φωτικῆς θέτει τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τῆς σωτηριολογικῆς καὶ ἐσχατολογικῆς «φιλοτιμίας» τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ καταστῆ ἱκανὸς ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐπιτύχη ἀπὸ τοῦ παρόντος ἱστορικοῦ χρόνου καὶ διὰ τοῦ πλοῦτου τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνο ἀσφαλῶς, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ προσεγγίσῃ λόγῳ τῆς ἰδικῆς του ἀτελείας καὶ τῆς φυσικῆς του «πτωχείας»· «ὃ γὰρ ἀρμόττει τῷ σαρκωθέντι Θεῷ διὰ τὸ σῶμα, τοῦτο καὶ τοῖς θεωθησομένοις, διὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ, θεοὺς τοὺς ἀνθρώπους ποιῆσαι φιλοτιμησαμένου Θεοῦ»¹⁹⁷.

Ἄλλὰ καὶ τὸ φιλοκαλικὸν πνεῦμα, τὴν σάρκωσιν τοῦ Λόγου τὴν συσχετίζει μὲ τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ θεωρεῖ τὴν θέωσιν ὡς τὸ ἐν τῷ παρόντι ἐσχατολογικὸν θαῦμα, ἐφ' ὅσον δι' αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος μετατίθεται ἀπὸ τοῦ παρόντος εἰς τὴν οὐράνιον πραγματικότητα, ὅπου ἄγγελοι, ἄνθρωποι καὶ ἅπαντα ἢ κτίσις ἐνοῦνται μετὰ τοῦ Θεοῦ· ἀὸ Θεὸς καὶ Λόγος ἀτρέπτως σαρκωθεὶς, πάσῃ τῇ κτίσει διὰ τῆς σαρκὸς ἠνώθη. Ἐένον θαῦμα ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς γίνεται, ὅτι Θεὸς ἐπὶ γῆς καὶ ἄνθρωπος ἐν οὐρανοῖς. «Ἴνα ἄγγελοι ἄνθρώπους συνάψας, ἅμα πάσῃ τῇ κτίσει τὴν θέωσιν χαρίσῃται»¹⁹⁸. Ἐπίσης καὶ εἰς τὸν Ἰωάννην τῆς Κλίμακος, ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου, ὡς τὸ ἰδανικὸν τῆς «ἐσχάτης»

194. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΣΙΑΑ, Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ (PG. 150, 593A).

195. ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΙΓΥΠΤΙΟΥ, Πνευματικαὶ Ὁμιλῖαι 17,1 (ΒΕΠΕΣ, 41, σελ. 243, στ. 3-5).

196. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ (;) Κατὰ μέρος πίστις... (PG. 10, 1117A).

197. ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΦΩΤΙΚΗΣ, Εἰς τὴν Ἀνάληψιν, 6 (PG. 65, 1145D).

198. ΘΑΛΑΣΣΙΟΥ ὉΣΙΟΥ, Περὶ ἀγάπης καὶ ἐγκρατείας, ἑκατοντὰς πρώτη, ἐν «Φιλοκαλία», Τόμος Β', Ἀθήναι 1957³, σελ. 210.

τελειώσεως, ἔχει μίαν ἄμεσον χριστολογικὴν ἀναφορὰν καὶ τονίζεται, ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἱστορικὴ διάστασις τῆς θεώσεως, ἐφ' ὅσον διὰ τοῦ Χριστοῦ «ἡ ὁδὸς καὶ ἡ θύρα ἠνέωκται» διὰ τὴν πραγματοποίησίν της, ἤδη ἀπὸ τοῦ παρόντος χρόνου¹⁹⁹.

Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων γίνεται σαφές, ὅτι ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία, κατανοουμένη ἐν χριστολογικῇ ἐννοίᾳ, κατέχει κεντρικὴν θέσιν εἰς τὴν σκέψιν τῶν Πατέρων καὶ εἰς τὴν θεολογίαν αὐτῶν, ὡς παρουσιάζεται εἰς τὰ κείμενα τῆς ἐκκλησιαστικῆς γραμματείας, καθ' ὅλας τὰς περιόδους αὐτῆς. Καὶ μόνον ἡ μνεῖα τῶν ὀνομάτων τοσούτων Πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, κατὰ διαφόρους περιόδους τῆς θεολογικῆς σκέψεως, δεικνύει τὴν ἔκτασιν ἀλλὰ καὶ τὴν σπουδαιότητα, τὴν ὅποιαν εἶχε τὸ ἐν λόγῳ θέμα τῆς θεώσεως.

10. Ἀνακεφαλαίωσις.

Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ τῆς παραγράφου ταύτης, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου πατερικὴ διδασκαλία ἄριστα διευτυπώθη διὰ τῆς περιφήμου ἐπὶ τοῦ θέματος διατυπώσεως «αὐτὸς (ὁ Θεὸς Λόγος) ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν» καὶ ἡ ὅποια φράσις ἀπαντᾶται, ὑπὸ παραπλησίους μορφάς, εἰς ἅπαντας σχεδὸν τοὺς Πατέρας, καθ' ὅσον αὕτη διατυπώνει θαυμασίως τὴν χριστολογικὴν βᾶσιν τῆς ἐν λόγῳ διδασκαλίας.

Ὡς εἶδομεν, ἡ διδασκαλία αὕτη καὶ διὰ τῆς αὐτῆς περίπου διατυπώσεως, ἄρχεται διὰ τοῦ ἀγίου Εἰρηναίου²⁰⁰, συνεχίζεται διὰ τοῦ Μεγ. Ἀθανασίου²⁰¹, τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ²⁰² καὶ τοῦ Γρηγορίου Νύσσης²⁰³ καὶ φθάνει εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς μεταγενεστέρους Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκτοτε αἱ Πατέρες καὶ οἱ Ὁρθόδοξοι θεολόγοι ἐπανέλαβον τὰς λέξεις αὐτὰς εἰς κάθε αἰῶνα καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ἔμφρασιν, ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀνακεφαλαίωσουν δι' αὐτῆς τῆς καταπληκτικῆς προτάσεως τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὴν ἀνέκφραστον κατὰ βᾶσιν τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ ὀριακὰ πλαίσια τῆς ἀνθρωπίνης πεπτωκυίας πραγματικότητος, μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου, καὶ ἡ ὅποια κάθοδος τοῦ Θεοῦ διανοίγει διὰ τοὺς ἀνθρώπους ὁδὸν ἀναβάσεως²⁰⁴.

199. ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΛΙΜΑΚΟΣ, Κλίμαξ (παρὰ Χ. ΓΙΑΝΝΑΡΑ, Ἡ μεταφυσικὴ τοῦ σώματος, Ἀθήνα 1971, σελ. 243).

200. ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ, Adversus Haereses (PG. 7. 1120).

201. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Περὶ ἐνανθρωπήσεως, 54 (PG. 25. 192B).

202. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ, Δογματ. 10,5-9 (PG. 37. 465).

203. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, Λόγος Κατηχητικός, 25 (PG. 45. 65D).

204. V. LOSSKY, Redemption and Deification, ἐν In the Image and Likeness of God, Ἀγγλ. μετ., London-Oxford 1974, σελ. 97.

Ἡ θέωσις διὰ τὸν Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὸν Χριστιανισμόν σημαίνει ἀναληπτικὴν κίνησιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἕνωσιν μετὰ τοῦ Δημιουργοῦ του, προϋποθέτουσα τὴν ἀντίστροφον κενωτικὴν κίνησιν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἱστορίαν. Ἡ κ α τ ά β α σ ι ς τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀ ν ά β α σ ι ς τοῦ ἀνθρώπου ὀρίζουν τελικῶς τὴν θεολογίαν τῆς θεώσεως, καθ' ὅσον ἡ ἀνάβασις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν θείαν πραγματικότητα θά ἦτο ἀνέφικτος καὶ ἀδιανόητος ἄνευ τῆς καταβάσεως ταύτης τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου. Ἡ θέωσις, ἐπομένως, ὡς ὁ τελικὸς σκοπὸς τῶν κτιστῶν δημιουργημάτων εὐρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τῆς λυτρωτικῆς κενωτικῆς ἐνεργείας τῆς ἀκτίστου χάριτος τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ. Δι' αὐτῆς οἱ ἄνθρωποι μετέχουν τῆς θείας πραγματικότητος, γίνονται «θείας κοινωνοὶ φύσεως» (Β' Πέτρ. 1,4), θεοῦνται καὶ τελειοῦνται.

Ἡ χριστολογικὴ, ὅμως, αὕτη θεώρησις τῆς θεώσεως, διὰ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἔχει σαφῆ πνευματολογικὴν καὶ ἐκκλησιολογικὴν προέκτασιν, ὡς θά εἶδωμεν εἰδικώτερον, ἐν συνεχείᾳ, εἰς τὸ οἰκεῖον κεφάλαιον, διότι ὁ θεωθεὶς ἄνθρωπος, ἐν κατακλείδι, εἶναι «θεοφόρος», «χριστοφόρος», «πνευματοφόρος», «ἀγιοφόρος» καὶ «ναοφόρος», διὰ νὰ χρησιμοποιήσωμεν τοὺς χαρακτηριστικούς ἐκείνους καὶ λίαν ἐκφραστικούς ὄρους τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου καὶ τῆς πρωτοχριστιανικῆς θεολογίας. Πάντα ταῦτα δεικνύουν, ἀσφαλῶς, τὴν ἱστορικὴν θεοκεντρικότητα τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ὡς τελικὴ καὶ δοξοποιητικὴ κατάσταση προσβλέπει πρὸς τὴν μελλοντικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν πλήρωσιν αὐτῆς.

Ἡ συσχέτισις δὲ τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ἐσχατολογίαν ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μᾶς παρουσίασεν ἡ ἔρευνα τοῦ κεφαλαίου τούτου. Ἡ κλασσικὴ ἔννοια τῆς ἐσχατολογίας εἶναι, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνάγεται εἰς τὸ «τέλος». Ἀλλὰ τὸ «τέλος» τοῦτο δὲν εἶναι ἓνα στατικόν, χρονικὸν τέρμα, ἓνα ὄριον τῆς ἱστορίας. Μᾶλλον πρόκειται περὶ μιᾶς συνεχῶς ἀνανεουμένης ἐν χρόνῳ ἀρχῆς, ἡ ὁποία προσβλέπει πρὸς τὸ «τέλος» τῆς ἀτελειώτου πορείας τῆς θεοποιῦ ἐνώσεως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ πραγματοποίησις αὐτῆ τοῦ ἐσχατολογικοῦ σκοποῦ καὶ «τέλους» τῆς ἀνθρωπίνης πορείας ἐν Χριστῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἐνδότερον μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω, τὸ μυστήριον τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἤδη πραγματοποιηθὲν ἐν χρόνῳ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς Πατέρας ὡς μία δυναμικὴ καὶ ἐν ἔργῳ ἐσχατολογία, ὡς μία «λειτουργικὴ ἐσχατολογία», ἡ ὁποία θέτει τὸ κεκρυμμένον μυστήριον τῆς θεώσεως ὡς τὸ νέον κέντρον τῆς ἱστορίας διὰ τὴν ἀνάπλασιν καὶ ἀνακαίνισιν τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος²⁰⁵.

(Συνεχίζεται)

205. Πρβλ. V. LOSSKY, *Dominion and Kingship: An Eschatological Study*, Ἐνθ' ἄνωγ., σελ. 224.